

*Калімбет І. Л.,**кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Міжнародного гуманітарного університету*

ЗЛОЧИНИ НЕПОВНОЛІТНІХ, СКОЄНІ ПІД ВПЛИВОМ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ

Анотація. У статті розглядається питання структури злочинності серед неповнолітніх, виявлення характерних рис особи неповнолітнього злочинця-наркомана, а також визначення кількості скоєних неповнолітніми злочинів під впливом наркотиків.

Зазначено, що наркоманія – глобальна проблема, для якої характерною рисою є молодий вік населення. Найбільш уразливою верствою населення є молодь від 14 до 25 років. Кількість наркозалежних продовжує зростати по всьому світу, у тому числі й в Україні. За неофіційними даними понад 1 млн населення України вживає наркотики.

Основні напрями наркотичної злочинності: злочини, безпосередньо пов'язані з наркобізнесом; злочини, вчинення яких пов'язане з наркотичною залежністю; злочини, що вчиняються особами, які перебувають у стані наркотичного одурманення.

Дослідження, проведені ООН, показують пряму залежність між наркозалежністю неповнолітніх та рівнем злочинності серед них. Тобто, наркоманія є так званим каталізатором правопорушень.

На підставі аналізу офіційних статистичних даних (Глобальна доповідь про наркотики 2018 р., звіти Генеральної прокуратури України, судова статистика Державної судової адміністрації України) здійснено аналіз структури злочинності серед неповнолітніх у 2016–2018 рр., а також надано кількісну характеристику скоєних неповнолітніми під впливом наркотиків злочинів.

Виявлено, що найбільшу кількість вчинених неповнолітніми злочинів традиційно становлять злочини проти власності, проти життя та здоров'я особи та злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту. Найбільш характерними видами злочинів при цьому є крадіжка і грабіж.

Аналіз показує, що існує проблема недосконалості офіційної статистичної інформації яка потребує подальшого вивчення та деталізації.

Ключові слова: злочинність неповнолітніх, наркотики, наркозлочинність неповнолітніх, структура, питома вага, офіційна статистика.

Постановка проблеми. Злочинність неповнолітніх, її поширення з року в рік викликає серйозну заклопотаність, попри те, що у структурі зареєстрованої злочинності вона охоплює порівняно невеликий обсяг (приблизно 15% і нею вчиняється 6,3% усіх злочинів). Загрозливих масштабів також набуває поширення наркоманії серед неповнолітніх, що породжує ряд негативних тенденцій, у тому числі впливаючи на рівень злочинності.

За даними, наведеними у Глобальній доповіді про наркотики – 2018 Організацією Об'єднаних Націй, у 2016 році приблизно 5,6% відсотків населення планети, що складає приблизно 275 млн людей, споживало наркотики мінімум один раз у рік, із них 12% є наркозалежними, хворими [1]. Кількість

наркозалежних, що вживають канабіс, продовжує зростати: за період 2006–2016 рр. їх кількість зросла на 16%, що відповідає приросту світового населення за той же період. Динаміка погіршення показників очевидна, оскільки у 2015 р. наркотики хоча б один раз споживало приблизно 250 млн людей у всьому світі, що складає 5% від загальної кількості населення. Найвищим є ризик вживання наркотиків і пов'язаних із цим негативних наслідків серед неповнолітніх, у порівнянні з показниками у старших вікових групах. Найбільше наркозалежних віком від 12 років зафіксовано у США – 28,6 млн осіб. У цій же доповіді наведено дані щодо структури споживання наркотиків за віковим критерієм: у 2016 році на кожних 10 людей із загальної кількості населення 4 є молодшими 25 років, 26% перебувають у віці до 14 років та 16% перебувають у віці 15–24 років.

Україна також демонструє невтішні показники наркотизації. За оцінювальними даними, наведеними Міністерством охорони здоров'я України, у нашій державі налічується майже 360 тис. осіб, які вживають ін'єкційні наркотики, а з урахуванням поширення нових форм наркотичних речовин кількість наркозалежних осіб, є значно більшою [2]. Майже 70% наркозалежних – неповнолітні та особи до 30 років. У середньому на кожні 100 тис. населення припадає 141 наркозалежний громадянин. Лідерами серед регіонів України з немедичного вживання наркосубстанцій є Запорізька область, м. Київ, Кіровоградська, Одеська, Миколаївська області [3]. Необхідно зазначити, що за неофіційними даними понад 1 млн населення України вживає наркотики, і цей показник щорічно збільшується приблизно на 8-10%.

Статистика наркотизації, динаміка її поширення вражає. Слід зазначити, що реальні дані щодо споживання наркотиків як на глобальному, так і на національному рівнях, є більшими. Отже, наркоманія є глобальною проблемою людства.

Мета дослідження. Неповнолітні вживають наркотики, їх залучають до вирощування, вони використовуються як кур'єри для їх транспортування, а також наркотики є каталізаторами для вчинення ними інших злочинів. Питання структури злочинності серед неповнолітніх, виявлення характерних рис особи неповнолітнього злочинця-наркомана, а також визначення кількості скоєних неповнолітніми злочинів під впливом наркотиків є актуальним, що обумовлює необхідність даної наукової публікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виокремлюють три основні напрями наркотичної злочинності: злочини, безпосередньо пов'язані з наркобізнесом, тобто незаконним обігом наркотиків; злочини, вчинення яких пов'язане з наркотичною залежністю, тобто коли наявний вплив на злочинну поведінку хронічної наркоманії, коли вчинки людини залежать

від потреби в наркотиках і прагнення її задовольнити; – злочини, що вчиняються особами, які перебувають у стані наркотичного одурманення (сп'яніння) [4, с. 224].

Огляд судової статистики за останні роки щодо притягнення неповнолітніх до кримінальної відповідальності демонструє наступні показники.

Протягом 2016 року на розгляді судів першої інстанції перебувало 6 041 кримінальне провадження щодо 7 438 неповнолітніх (із постановленням вироку – 3 099 проваджень). Із загальної кількості засуджених неповнолітніх злочин у віці від 14 до 16 років скоїли 1 012 осіб.

У 2017 році у судах першої інстанції перебувало на розгляді 6 408 кримінальних проваджень щодо 7 976 неповнолітніх осіб (із постановленням обвинувального вироку – 2 854 провадження стосовно 3 462 осіб). Із загальної кількості засуджених неповнолітніх злочини у віці від 14 до 16 років скоїли 870 неповнолітніх.

За звітності у 2016 та 2017 роках засуджено кожного року по 5 неповнолітніх. У 2017 році 2 із неповнолітніх злочинців перебували у стані алкогольного та наркотичного сп'яніння.

Характерним для злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, прекурсорів, психотропних речовин, за скоєння яких засуджено у 2017 році 94 неповнолітні особи, є те, що у наркотичному стані за два роки було скоєно лише один злочин.

Найбільшу кількість вчинених неповнолітніми злочинів традиційно становлять злочини проти власності. Так, у 2016 році за вчинення таких злочинів засуджено 2 734 неповнолітніх (із них 888 неповнолітніх вчинило злочин у віці від 14 до 16 років), у стані наркотичного сп'яніння – 2 злочини (алкогольного – 140). У 2017 році за вчинення зазначених злочинів засуджено 2 453 неповнолітніх (із них 787 неповнолітніх вчинило злочин у віці від 14 до 16 років), у стані алкогольного та наркотичного сп'яніння – 106 випадків [5].

Для розуміння ситуації, яка склалася в Україні зі злочинністю серед неповнолітніх у 2018 році, звернемося до показників, які містяться у звітах Генеральної прокуратури України.

Кількісна характеристика злочинів, скоєних неповнолітніми чи за їх участю, за якими провадження передані до суду, за даними Генеральної прокуратури України, на листопад 2018 року мають наступний вигляд: злочини проти власності – 697; проти життя і здоров'я – 159; проти безпеки руху та експлуатації транспорту – 101; у сфері обігу наркотиків, наркотичних засобів, прекурсорів – 42; проти громадського порядку та моральності – 34; проти громадської безпеки – 9; проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини та громадянина – 4; проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та злочини проти журналістів – 4; проти статевої свободи та статевої недоторканності – 3; проти волі, честі, гідності – 2; проти довкілля – 2; у сфері господарської діяльності – 1 [6].

Аналіз наведених даних у звітах Генеральної прокуратури України за січень-листопад 2018 року представлений у табл. 1 і табл. 2. Інформацію у таблицях і текстовому матеріалі розміщено від найхарактерніших видів злочинів за їх кількістю до менш розповсюджених. Традиційно найбільший показник мають злочини проти власності, проти життя та здоров'я особи та злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту, які було скоєно неповнолітніми.

Злочинів проти безпеки руху та експлуатації транспорту було скоєно неповнолітніми особами у віці 14-15 років (ст. 286 «Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами» – 1 особою; ст. 289 «Незаконне заволодіння транспортним засобом» 8 особами); у віці 15-16 років – 60 особами; у віці 16-17 років – 163 особами. *Загалом 232 особи.*

Злочинів у сфері громадського порядку та моральності у січні-листопаді 2018 року було 8 особами віком до 14 років, 34 особами у віці 14-15 років, 103 особами у віці 16-17 років. Здебільшого це злочини, передбачені ст. 296 – хуліганство. *Загалом 145 осіб.*

За скоєння злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів було виявлено

Таблиця 1

Структура злочинів проти власності та кількість виявлених за їх скоєння неповнолітніх

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ					
Вік вчинення кримінального правопорушення					
до 14 років		14-15 років		16-17 років	
№ статті, назва злочину	Кількість виявлених осіб, які вчинили кримінальне правопорушення	№ статті, назва злочину	Кількість виявлених осіб, які вчинили кримінальне правопорушення	№ статті, назва злочину	Кількість виявлених осіб, які вчинили кримінальне правопорушення
ст. 185 «Крадіжка»	107	ст. 185 «Крадіжка»:	835	ст. 185 «Крадіжка»:	1 334
Ст. 186 «Грабіж»	18	Ст. 186 «Грабіж»	104	Ст. 186 «Грабіж»	237
Ст. 187 «Розбій»	1	Ст. 187 «Розбій»	27	Ст. 187 «Розбій»	76
Ст. 189 «Вимагання»	1	Ст. 189 «Вимагання»	–	Ст. 189 «Вимагання»	4
ст. 190 «Шахрайство»	2	ст. 190 «Шахрайство»	12	ст. 190 «Шахрайство»	70
–	–	–	–	ст. 19 «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем»	1
–	–	–	–	ст. 194 «Умисне знищення або пошкодження майна»	4
Інші	1	Інші	3	Інші	13
Загалом	125	Загалом	966	Загалом	1 694
ЗАГАЛОМ: 2 785					

Структура злочинів проти життя та здоров'я особи та кількість виявлених за їх скоєння неповнолітніх

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ					
Вік вчинення кримінального правопорушення					
до 14 років		14-15 років		16-17 років	
№ статті, назва злочину	Кількість виявлених осіб, які вчинили кримінальне правопорушення	№ статті, назва злочину	Кількість виявлених осіб, які вчинили кримінальне правопорушення	№ статті, назва злочину	Кількість виявлених осіб, які вчинили кримінальне правопорушення
ст. 115 «Умисне вбивство»	1	ст. 115 «Умисне вбивство»: - убивство малолітньої дитини або жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності - вчинене з особливою жорстокістю - з корисливих мотивів - з хуліганських мотивів - за попередньою змовою групою осіб	5 1 2 1 1 2	ст. 115 «Умисне вбивство»: - вчинене з особливою жорстокістю - з корисливих мотивів - з хуліганських мотивів - з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення - за попередньою змовою групою осіб - вчинене особою, яка раніше вчинила умисне вбивство	15 2 5 2 3 6 3
ст. 121 «Умисне тяжке тілесне ушкодження»	1	ст. 121 «Умисне тяжке тілесне ушкодження», - у тому числі спричинило смерть потерпілого	10 1	ст. 121 «Умисне тяжке тілесне ушкодження», - у тому числі спричинило смерть потерпілого	26 7
ст. 122 «Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження»	3	ст. 122 «Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження»	16	ст. 122 «Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження»	53
Інші	4	Інші	44	Інші	227
Загалом	9	Загалом	75	Загалом	319
ЗАГАЛОМ: 403 особи					

7 неповнолітніх осіб у віці 14-15 років, серед яких: ст. 309 – незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту – 6 осіб; ст. 307 – за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів – 1 особа. У віці 16-17 років було виявлено 86 осіб злочинців, серед яких переважна кількість – 76 осіб, порушили приписи ст. 309. *Загалом 93 особи.*

За скоєння злочинів проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та злочини проти журналістів виявлено 1 особа віком до 14 років, 8 осіб віком 14-15 років; 34 особи віком 16-17 років. *Загалом 43 особи.*

У сфері виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини та громадянина у січні-листопаді 2018 року було скоєно злочинів у віці до 14 років – 1 особа, 14-15 років – 8 осіб, 16-17 років – 17 осіб. *Загалом 26 осіб.*

Злочинів проти громадської безпеки (ст. 263 «Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами») було скоєно 2 особами у віці 15 років та 20 особами у віці 16-17 років (ст. 263 – 15 осіб, інші – 5 осіб). *Загалом 22 особи.*

За скоєння злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності було виявлено неповнолітніх: у віці 14-15 років –

4 особи (2 – зґвалтування, 2 – насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом); у віці 16-17 років – 8 осіб (3 – зґвалтування, 4 – насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, 1 – розбещення неповнолітні, 1 – інші). *Загалом 12 осіб.*

За скоєння злочинів проти довілля виявлено 8 неповнолітніх злочинців віком 16-17 років. *Загалом 8 осіб.*

Кількість осіб, які порушили правила використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж налічується 4 особи у віці 16-17 років. *Загалом 4 особи.*

Неповнолітніми особами у віці 16-17 років було скоєно злочини проти волі, честі та гідності особи (ст. 146 «Незаконне позбавлення волі або викрадення особи»). *Загалом 3 особи.*

Також є ще поодинокі випадки вчинення неповнолітніми кримінальних правопорушень у січні-листопаді 2018 року у сфері правосуддя, у сфері встановленого порядку несення військової служби тощо. *Загалом же у зазначений період кількість неповнолітніх, які на час вчинення ними кримінального правопорушення перебували у віці до 14 років, складає 148 осіб, у віці 14 років – 1 129 осіб, у віці 16-17 років – 2 330 осіб. Загальна кількість – 3607 осіб.*

Аналіз статистичних даних щодо злочинності неповнолітніх спонукає до наступних роздумів.

По-перше, як вже зазначалося, наркоманія – глобальна проблема. Найбільш уразливою верствою населення є молодь від 14 до 25 років. Ця тенденція є загальною, характерною для усіх країн, для усіх регіонів. Крім поширення наркоманії збільшуються показники злочинності. Дослідження, які протягом тривалого часу здійснюються у країнах, де проблема існування наркоманії визнана давно, де показник наркозалежних за даними ООН є найбільшим (наприклад, як вже зазначалося, країною, де офіційно визнана найбільша кількість наркозалежних є США – 28,6 млн осіб, серед яких і неповнолітніх наркозалежних дуже багато), свідчать про взаємозв'язок між злочинністю і наркотичною (насамперед, героїновою) залежністю. Основний висновок, який підтверджується більшістю цих досліджень, полягає в тому, що наркомани скоюють величезну кількість злочинів. Так, відповідно дослідженню, проведеному Управлінням ювенальної юстиції та запобігання злочинам у США, більшість молодих осіб, що потрапляють до суду у справах неповнолітніх, вживають наркотики. Від 50 до 70% неповнолітніх наркоманів здійснюють правопорушення різного ступеня тяжкості. Тобто відбувається взаємозв'язок між наркозалежністю неповнолітніх та рівнем злочинності серед них. Велика частина скоєних злочинів припадає не лише на продаж наркотиків або володіння ними, але й на інші види злочинів. Де б не мешкали неповнолітні наркомани, чи то в Україні, чи то в інших країнах, для придбання наркотиків їм потрібні значні кошти. Особистість наркоманів трансформується, повністю змінюється образ мислення, характер, модель поведінки, не існує будь-яких перешкод правового чи морального характеру на шляху до отримання чергової дози, тому вони часто скоюють корисливі та корисливо-насилені злочини, займаються проституцією. Найбільш переконливі докази причинно-наслідкового зв'язку між вживанням наркотичних засобів та злочинністю отримані в результаті багаторічних досліджень, в яких кількість злочинів, вчинених у періоди активної залежності, набагато перевищує кількість злочинів, вчинених в періоди бездіяльності. Але, звертаючись до статистичних даних, які надані Генеральною прокуратурою України, такий очевидний зв'язок між збільшенням наркозалежних серед неповнолітніх та збільшенням кількості злочинів, які ними вчиняються не простежується (що спонукає до висновку, викладеного далі).

По-друге, в офіційній статистиці відсутнє виокремлення показників щодо скоєння злочинів неповнолітніми під впливом наркотичних засобів. Офіційні дані щодо злочинності систематизовано за різними критеріями. Так, сформовано таблицю, у якій містяться відомості про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення в групі, у стані сп'яніння та повторно. У графі «у стані сп'яніння» виокремлюються кримінальні правопорушення, які вчинили у стані алкогольного сп'яніння, та які вчинили у стані наркотичного, токсичного або психотропного сп'яніння (за січень-листопад таких осіб 479). Але у кожній із названих підгруп дані представлено у загальному вигляді, без поділу за віковим критерієм правопорушника. Тобто аналіз злочинів неповнолітніх, скоєних під впливом наркотиків, ускладнюється.

Висновки. Отже, поширення вживання наркотиків неповнолітніми вкрай негативно відображається на генофонді

нації, на потенціалі розвитку суспільства в цілому, виступає однією з причин збільшення показника скоєння неповнолітніми великої кількості кримінальних правопорушень. Ця проблема є складною, тому потребує комплексного підходу: кримінального права, кримінології, криміналістики, судової медицини, судової статистики тощо. Проведене дослідження було спрямовано лише на аналіз кількісних показників, що характеризують злочинність неповнолітніх. Було виявлено проблему недосконалості офіційної статистичної інформації, яка має надавати розгорнуту детальну картину злочинів, які вчиняють неповнолітні, не лише за їх видовою характеристикою та кількісними показниками виявлених неповнолітніх правопорушників, але й за таким маркером-показником, як «характеристика виявлених неповнолітніх осіб, які вчинили кримінальні правопорушення» та виділити: 1) у стані алкогольного сп'яніння; 2) у стані наркотичного, токсичного або психотропного сп'яніння».

Література:

1. World Drug Report 2018 = Глобальна доповідь про наркотики 2018. Організація Об'єднаних Націй, Управління з наркотиків і злочинності. URL: <https://www.unodc.org/wdr2018/index.html> (дата звернення: 20.11.2018).
2. Тимошенко А. Злочинці чи пацієнти : як подолати наркоманію в Україні. URL: <https://mind.ua/openmind/20182727-zlochinci-chi-pacienti-yak-podolati-narkomaniyu-v-ukrayini> (дата звернення: 23.11.2018).
3. Національний звіт за 2017 рік щодо наркотичної ситуації в Україні (на даних 2016 року). Державна установа «Український моніторинговий та медичний центр з наркотиків та алкоголю Міністерства охорони здоров'я України. URL: <http://www.ummda.org.ua/index.php/86-natsionalnij-zvit-za-2017-rik-shchodo-narkotichnoji-situatsiji-v-ukrajini-za-danimi-2016-roku> (дата звернення: 25.11.2018).
4. Слуцька Т. Огляд судової статистики розгляду кримінальних проваджень щодо злочинів, вчинених неповнолітніми у 2016–2017 роках. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/117843-zlochini-nepovnolitnikh-pro-scho-govorit-statistika> (дата звернення: 25.11.2018).
5. Гладкова Є. Феноменологічний аналіз наркозлочинності. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 223–227.
6. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за січень-листопад 2018 року. *Генеральна прокуратура України*. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113281&libid=100820&c=edit&_c=fo# (дата звернення: 12.12.2018).

Kalimbet I. Juvenile crimes committed under the influence of drugs

Summary. The article deals with the issue of the structure of juvenile delinquency, identifying the characteristic features of the personality of a juvenile addict, as well as determining the number of crimes committed by minors under the influence of drugs.

It is noted that the drug addiction is a global problem for which a characteristic feature is the young age of the population. The most vulnerable population is young people aged 14 to 25 years. The number of drug addicts continues to grow all over the world, including Ukraine. According to unofficial data, more than 1 million Ukrainians use drugs.

The main directions of drug-related crimes are: the crimes directly related to drug trafficking; the crimes committed by narcotic addiction; crimes committed by persons who are under the influence of drugs.

The studies conducted by the UN show a direct relationship between juvenile drug use and the level of crime among them. That is, drug addiction is a so-called catalyst for offenses.

On the basis of official statistical data (Global Drug Report 2018, reports of the General Prosecutor's Office of Ukraine, judicial statistics of the State Judicial Administration of Ukraine), an analysis of the structure of juvenile delinquency in 2016–2018 was carried out, and a quantitative characteristic of criminal offenses committed by minors under the influence of drugs was provided.

It revealed that the greatest number of juvenile crimes have traditionally been the crimes against property, human life and health, and crimes against operational and traffic safety. The most typical types of crime in this case are theft and robbery.

The analysis shows that there is a problem of imperfection of official statistical information which requires further study and detail.

Key words: juvenile delinquency, drugs, narcotization, structure, proportion, official statistics.